

LBRIS

We know
books

Costică Brădăţan

ELOGIU EŞECULUI

Patru pilde de umilitate

Traducere din limba engleză de
VLAD RUSSO

Spandugino

Cuprins

Prolog	9
1. Într-o lume căzută	21
2. Ruinele eșecului politic	79
3. Învingători și învinși	165
4. Eșecul suprem	233
Epilog	311
Mulțumiri	317

LBRIS

We know
books

1

Într-o lume căzută

Din perspectiva lui Dumnezeu, existența lumii este un neajuns, arătau gnosticii. Nici lumea, nici noi nu eram meniți existenței. Nonexistența este perfecțiune în cel mai înalt grad; din clipa în care există, un lucru decade. În gnosticism, lucrurile nu există – *cad* în existență. Orice cosmogonie gnostică oferă o explicație a acestui eveniment, arătând ce l-a declanșat, cine e răspunzător și cât de gravă e căderea. Cu ea începe drama omului¹, care e, în mod semnificativ, o dramă a eșecului. Fiindcă, potrivit argumentului gnostic, existența cosmică este rodul unui *eșec primordial*. „Lumea – citim în Evanghelia gnostică a lui Filip – s-a născut dintr-o greșală.” Cel care a făcut-o „a vrut-o incoruptibilă și nemuritoare”, dar „n-a izbutit să-și atingă scopul”; fiindcă „lumea n-a fost niciodată incoruptibilă, cum n-a fost nici cel care a făcut-o”.²

La fel ca lucrarea meșteșugarului nepriceput care a înghebat cosmosul, oamenii n-arată nici ei prea grozav. Într-un fel

¹ „Lumea este rezultatul unei drame divine, o ruptură în lăuntru lui Dumnezeu, destinul funest în care omul se află prins și de care trebuie să se elibereze” (Kurt Rudolph, *Gnosis: The Nature and History of Gnosticism*, San Francisco, Harper and Row, 1983, p. 66).

² James E. Robinson (ed.), *The Nag Hammadi Library in English*, San Francisco, Harper and Row, 1977, p. 145.

sau altul, omenirea nu izbutește să se ridice la nivelul așteptărilor sugerate de modelul său divin. În anumite versiuni gnostice ale Creației, creatorul lumii surprinde un crâmpoi al arhetipului ființei umane aflat în „creierul inteligibil al Dumnezeuului cel adevărat aflat în cea mai înaltă sferă”³. Abia dacă-l poate vedea, darămite să-l studieze. E însă într-atât de copleșit de admirație și orbit de pasiune, încât nu înțelege că nu se pricepe să dea existență unui asemenea model ideal. Rezultatul e deplorabil – atât de departe de original, încât nu-i seamănă deloc. De fapt, creatorul nici nu trebuia să se apuce de treaba asta, acum e însă prea târziu: omenirea a fost adusă la viață, iar eșecul e sortit să dăinuie.

Să luăm mitul Creației după cum îl prezintă Saturninus, un gnostic care a trăit în vremea împăratului Hadrian: șapte îngeri-făuritori au văzut „un chip strălucitor (*eikōn*) coborând din tării și s-au străduit să și-l însușească”; n-au avut timp să examineze obiectul în amănunt, dar au fost din capul locului copleșiți de ce-au zărit: „Să-l facem pe om după chipul și asemănarea lui.” Și așa au făcut, spre marele lor regret. Rezultatul avea înfățișarea unui om, dar, fiindcă îngerii-făuritori erau „prea neputincioși ca să-l înzestreze cu puterea de a sta pe picioarele lui”, creatura „se târa pe pământ ca un vierme”⁴. Această creatură suntem noi.

Nu poți decât să te întrebi: cine-i acest creator neîndemânatic, care a iscat o încurcătură de asemenea proporții cosmice? E demiurgul, dumnezeul lucrurilor imperfecte – al degradării,

³ Jacques Lacarrière, *The Gnostics*, trad. Nina Rootes, New York, Dutton, 1977, p. 31.

⁴ William Smith și Henry Wave, *A Dictionary of Christian Biography, Literature, Sects and Doctrines*, 4 vol., London, Little Brown, 1877, vol. 4, p. 587.

decăderii și întinericului. În teologia gnostică, el se opune celui-lalt dumnezeu, atotputernic, principiu al luminii, „Necunoscutul”, „Ascunsul”, „Nenumitul” sau „Dumnezeul străin”, cum îl numește Marcion.⁵ Demiurgul care dă existență lumii sub chipul unui act ratat e prezent în mai toate expunerile gnostice ale cosmogoniei, care susțin aceeași idee la nesfârșit: crearea lumii a fost un eveniment nefast, la care demiurgul n-ar fi trebuit să se înhame, fiindcă îi depășea puterile. El însă era mânat de patimi, ignoranță și nesocotință. Un istoric contemporan scrie că „era imperfect, limitat și, neîndoielnic, un meșter pe care nu te puteai bizui”, dar asta „nu l-a împiedicat să creeze omenirea și universul în care trăim și astăzi”⁶.

Cercetătorii gnosticismului au atras atenția în nenumărate rânduri asupra acestui fapt. Kurt Rudolph numește „importantul episod” al creării lumii „trufia (*hybris*) Demiurgului”⁷. Hans Jonas vorbește despre această divinitate ca despre „un Creator orb și arogant”, stăpânind un univers care este, „ca și el, produsul greșelii și al ignoranței”⁸. Alții îl numesc pe creatorul lumii „un demiurg incompetent și profund răuvoitor”⁹. Demiurgul gnosticilor este cea mai improbabilă divinitate: *dumnezeul eșecului*. Singurul pe care-l putem înțelege cu adevărat, singurul care ne poate înțelege.

Eșecul e atât de important pentru gnostici, încât îi găsesc dovezile oriîncotro și-ar întoarce privirile. În pătrunzătorul său

⁵ Hans Jonas, *The Gnostic Religion: The Message of the Alien God and the Beginnings of Christianity*, Boston, Beacon Press, 2001, p. 49.

⁶ Jonathan Wright, *Heretics: The Creation of Christianity from the Gnostic to the Modern Church*, Boston, Houghton Mifflin Harcourt, 2011, p. 26.

⁷ Rudolph, *Gnosis*, p. 75.

⁸ Jonas, *The Gnostic Religion*, p. XXXI.

⁹ Lacarrière, *The Gnostics*, p. 25.

studiu *Les Gnostiques*, Jacques Lacarrière subliniază ideea: „Instinctiv, imperios, implacabil, gnosticul simte că viața, gândirea, omul și soarta nestatornică sunt o lucrare ratată, limitată și viciată în alcătuirea sa fundamentală.” Fiecare lucru din această lume, „de la stelele îndepărtate la nucleeele celulelor din trupul nostru”, de la nivel macro la nivel micro, poartă „urmele demonstrabile ale unei imperfecțiuni originare”¹⁰. Ultimul cutremur, inundațiile din primăvară, epidemiile și cancerul – toate sunt manifestări ale eșecului cosmic. De care nu putem scăpa, fiindcă eșecul e înscris în trupul lumii, ca un soi de ADN.

În antropologia gnostică, oamenii au aceleași defecte structurale ca și restul creației, aceleași imperfecțiuni, același deficit de ființă. Eșecul ne stăpânește autoritar pe toți, determinându-ne funcționarea minții, cursul vieții și circumstanțele trecerii noastre prin lume. „Istoria omului – scrie Lacarrière – reproduce fidel drama, și farsa, inițială a cosmosului.” La fel ca universul însuși, omul este „o creație ratată, o imitație lamentabilă, un simulacru de om”¹¹. Omul și cosmosul poartă deopotrivă semnătura aceluiași creator nepriceput: dumnezeul eșecului.

În viața de zi cu zi, adepții gnosticismului trebuiau să limiteze efectele acestei creații eșuate, fiind îndemnați să nu adune averi, să nu dobândească și să nu exercite puterea, să nu se căsătorească și să nu procreeze. Lumea fiind un tărâm atât de imperfect, trebuiau să aibă cât mai puțin de-a face cu ea. Opoziția față de procreare era pesemne cel mai grăitor gest al lor: dacă într-adevăr crezi că existența e imperfectă, ce rost are să înmulțești numărul celor care participă la ea? Ideea era

¹⁰ Lacarrière, *The Gnostics*, p. 10.

¹¹ Lacarrière, *The Gnostics*, p. 31.

crucială pentru mai toate mișcările de inspirație gnostică: de la maniheeni Imperiului Roman la bogomilii din Balcani și la catarii din Franța și Italia medievală. Una dintre cele mai importante teze ale catarilor era că „orice act sexual, chiar și cel conjugal, este rău”¹². Când cedezi dorinței de împreunare și procreezii, faci treaba Diavolului, echivalentul demiurgului pentru catari. Adevărații creștini, cum se socoteau catarii, nu au relații sexuale. Așa îl pot birui pe Diavol și pot scăpa de capcanele sale.

Elogiu neîndemânării

Încă din primii ani de viață, Simone Weil a reprezentat un straniu paradox: promitea enorm, dar era de o debilitate depri-mantă, un copil-minune bolnăvicios la culme.¹³ Tărie și fragilitate. Un medic cu spirit de observație, care a tratat-o în copilărie, spunea că „e prea ieșită din comun ca s-o ducă mult”¹⁴. În ciuda acestei previziuni, Simone Weil a supraviețuit, dar viața i-a fost șubredă, mereu pe muchie de cuțit. „Încă din copilărie – observă un biograf – viața i-a fost pusă în pericol de o boală cronică,

¹² Emmanuel Le Roy Ladurie, *Montaillou, sat occitan de la 1294 la 1324*, trad. Maria Carпов, București, Meridiane, 1992, p. 321.

¹³ Bibliografia dedicată Simonei Weil este enormă și sporește pe zi ce trece. Pentru scopul acestei cărți, pe lângă scrierile ei (inclusiv scrisorile și carnetele), mi-au fost utile lucrările câtorva autori, citate în note: Simone Pétrement, Jacques Cabod, Francine du Plessix Gray, Gabriella Fiori, Joseph-Marie Perrin și Gustave Thibon, Palle Yougrau, și câteva lucrări necitate în note: David McLellan, *Utopian Pessimist: The Life and Thought of Simone Weil* (New York, Poseidon Press, 1990); Sylvie Weil, *Chez les Weil: André et Simone* (Paris, Buchet / Chastel, 2009); Robert Zaretsky, *The Subversive Simone Weil: A Life in Five Ideas* (Chicago, University of Chicago Press, 2021).

¹⁴ Simone Pétrement, *Simone Weil: A Life*, trad. Raymond Rosenthal, New York, Pantheon Books, 1976, p. 8.

pecete a unei sănătăți precare de care n-a scăpat niciodată.”¹⁵ La maturitate, va asocia chiar ea această precaritate cu un eșec originar. Amintindu-și de sănătatea șubredă din copilărie, Simone avea să observe cu un dispreț de sine caracteristic: „*C'est pourquoï je suis tellement ratée* (De asta sunt așa neisprăvită).”¹⁶

Poate că o spunea în glumă, dar eșecul nu e de luat în râs. Cum îi rostești numele, capătă o viață proprie – până să-ți dai seama, s-a și instalat. Șubrezenia s-a lipit de ea și, pe măsură ce a crescut, i-a provocat suferințe tot mai mari, atât fizice, cât și mentale. Cu cât suferea mai mult însă, cu atât înțelegea mai multe și, ajungând să sufere peste măsură, înțelegerea i-a devenit prodigioasă. Îngemănarea între o extremă fragilitate și intuiția ieșită din comun, sesizată la copilă de acel medic priceput, va sfârși prin a o defini. Simone Weil era deplin conștientă de această legătură. Referindu-se la migrenele ei insuportabile, i-a spus odată mamei sale: „Să nu te plângi că am avut dureri de cap, fiindcă fără ele de multe lucruri n-aș fi fost în stare.”¹⁷

De-a lungul întregii sale vieți, Simone Weil a fost total neîndemânică, astfel că, de câte ori avea de-a face cu lumea fizică, trebuia să depună mari eforturi. Neîndemânarea ei, își amintește Gustave Thibon, „era egalată doar de bunăvoință – ultima sfârșind prin a o birui pe prima”¹⁸. Ce ironie crudă: în timp ce intelectual și moral se afla mult mai presus de alții, când venea vorba de lucrurile simple legate de corpul ei, era mult mai prejos decât

¹⁵ Jacques Cabaud, *Simone Weill: A Fellowship in Love*, New York, Channel Press, 1964, p. 17.

¹⁶ Francine du Plessix Gray, *Simone Weil*, New York, Penguin, 2001, pp. 6–7.

¹⁷ Citat în Pétrement, *Simone Weil*, p. 70.

¹⁸ Joseph-Marie Perrin și Gustave Thibon, *Simone Weil as We Knew Her*, London, Routledge, 2003, p. 117.

cei mai mulți. O colegă de clasă își amintește că, pe la zece ani, Simone Weil părea „un copil incapabil să-și folosească mâinile”¹⁹. Scria cu multă dificultate și rămânea mereu în urma celorlalți. În ciuda înzestrărilor ei intelectuale, copilăria i-a fost marcată de eforturile disperate de a-și ajunge colegii din urmă în toate lucrurile practice, de la scris și desen la sport sau chiar la mersul pe stradă. Era de parcă fusese înjghebată în grabă de un demiurg la fel de neîndemânic ca și ea.

O fostă colegă de școală observa că arăta ca și cum „ar fi ținut de alt tărâm, iar mintea ei nu părea să aparțină timpului sau anturajului nostru. Și își simțea sufletul foarte bătrân.”²⁰ Chiar și după decenii, întâlnirea cu ea lăsa aceeași impresie. Te întâmpina la fel de neîndemânică mereu, cu capul plutind periculos în nori: „Mi s-a părut că mă află în fața unei ființe total străine de felul meu de-a simți și gândi.”²¹ În ochii colegelor de liceu care n-o cunoșteau prea bine, putea părea caraghioasă, chiar arogantă. „Am cunoscut-o pe Simone Weil la Liceul «Henri IV», își amintește una dintre ele. Era cu totul de pe altă lume și absolut insuportabilă.”²² Pe stradă, „era o minune că n-o călcau mașinile”²³. Câteodată, detașarea ei de lume putea atinge dimensiuni hilare. Pe la douăzeci și ceva de ani, ba chiar după ce absolvise École normale supérieure, i-a scris mamei sale, întrebând-o cu toată seriozitatea: „Cum se mănâncă slămina, crudă sau prăjită? Dacă o vreau cu ochiuri, trebuie s-o prăjesc mai întâi?”²⁴

¹⁹ Citat în Gray, *Simone Weil*, p. 15.

²⁰ Citat în Gray, *Simone Weil*, p. 15.

²¹ Perrin și Thibon, *Simone Weil as We Knew Her*, p. 109.

²² Pétrement, *Simone Weil*, p. 29.

²³ Gabriella Fiori, *Simone Weil: An Intellectual Biography*, trad. Joseph R. Berrigan, Athens, University of Georgia Press, 1989, p. 26.

²⁴ Citat în Pétrement, *Simone Weil*, p. 85.